

Genetiškai modifikuotų ir maisto priedų turinčių produktų sklaidos reglamentavimas ir jo vertinimas

Eglė Butkevičienė, Dignė Pikelytė

*Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas*

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.10.3.646>

Anotacija. *Genetiškai modifikuotų produktų ir sintetinių maisto priedų panaudojimas maisto gamyboje, maisto produktuose gali padėti iš dalies išspręsti maisto stygiaus problemą pasaulyje, pagerinti maisto skonį. Tačiau kartu jie sukuria naujas globaliasias grėsmes aplinkai, taip pat žmonių sveikatai. Todėl leisti ar uždrausti tiekti į Lietuvos rinką genetiškai modifikuotų augalų veislių daiginamąją medžiagą, kaip žymėti genetiškai modifikuotus produktus ir panašūs klausimai yra reglamentuojami valstybės lygmeniu, atsižvelgiant ir į Europos Sąjungos reikalavimus. Straipsnio tikslas – atskleisti genetiškai modifikuotų ir maisto priedų turinčių produktų tiekimo Lietuvos rinkai reglamentavimo principus ir jų pateikimą visuomenei.*

Raktažodžiai: *genetiškai modifikuoti produktai, maisto priedai, reglamentavimas.*

Keywords: *genetically modified products, food additives, regulation.*

Įvadas

Genetiškai modifikuoti produktai (toliau – GMP) ir maisto priedai – naujųjų biotechnologijų kūriniai, kuriuos galima įvardyti modernios visuomenės technologinės plėtros simboliais, pasižyminčiais prieštaringa prigimtimi. Šiuolaikiniame pasaulyje daugelis grėsmių ir rizikų, su kuriomis susiduriame, yra technogeninės rizikos atvejai. Gana daug technogeninės rizikos pavyzdžių yra susiję su maistu. Didelę įtaką daro mokslo ir technologijų pažanga, kuri veikia tiek moderniasias žemės ūkio, tiek maisto pramonės gamybos technologijas. Pastaraisiais metais visuomenė susidomėjo diskusijomis apie genetiškai modifikuotų ir maisto priedų turintį maistą. Žiniasklaida kaip visuomenės nuomonės formuotoja pateikia daug ir įvairios informacijos apie genetiškai modifikuotus produktus, o visuomenė turi priimti sprendimus, ar pasitikėti gaunama informacija ir nuspręsti, ar saugu vartoti tokius maisto produktus. Lietuvoje genetiškai modifikuotų produktų tematika analizuota A. Rimaitės daktaro disertacijoje, „Rinova“ projekte (apie rizikos suvokimą, viešąją komunikaciją ir inovatyvų valdymą žinių visuomenėje) ir remiantis šiuo projektu parengtuose straipsniuose [5, p. 14–17].

Šio straipsnio tikslas – atskleisti genetiškai modifikuotų ir maisto priedų turinčių produktų tiekimo Lietuvos rinkai reglamentavimo principus ir jų pateikimą

visuomenei, tam panaudojant Lietuvos internetiniuose naujienų portaluose pateikiamos informacijos tyrimo rezultatus. Pirmoje straipsnio dalyje pateikiama genetiškai modifikuotų organizmų rizikos valdymo ir reglamentavimo reikšmės analizė. Antroje straipsnio dalyje pateikiama empirinio tyrimo metodika ir aptariami tyrimo rezultatai.

Genetiškai modifikuotų organizmų rizikos valdymas ir tiekimo rinkai reglamentavimas

GMP ir maisto priedų naudojimas visame pasaulyje dviprasmiškai vertinamas. Viena vertus yra pristatoma šių biotechnologijų nauda, jų neribotos galimybės, kita vertus – jų keliamos rizikos ir baimės dėl neigiamos įtakos aplinkai ir žmonių sveikatai neapibrėžtumo. Dėl šių biotechnologijų tiekimo rinkai įvairiose šalyse ginčijamasi iki šiol.

Kaip teigia A. Giddens [7, p. 571], dabartinis pasaulis globalus, o jame kuriamos ir savaime atsirandančios rizikos nėra suvaržytos valstybių sienų. R. Urniežius, analizavęs visuotinę globaliąją riziką, suformulavo tokį jos apibrėžimą: „tai ryžtas veikti arba neveikti žinant ar nežinant, jog yra galimybė nepasiekti tikslo galimiems neigiamiems atsitiktinių ir neatsitiktinių aplinkybių padariniams neutralizuoti visos Žemės mastu, tikintis, kad tų padarinių nebus“ [18, p. 9].

Globalizacijos proceso nulemtuose pokyčiuose atsiranda naujų, besiskiriančių nuo anksčiau egzistavusių, rizikos formų. Ankstesnės rizikos formos pasižymėjo aiškiais priežastimis ir žinomais padariniais, tačiau dabartiniai rizikos veiksniai yra nenusėjami, o jų pasekmės neapibrėžtos [3, p. 29]. K. Juraitė ir A. Telešienė [8, p. 23] teigia, kad daugelis globaliųjų problemų neturi tiesioginių ir konkrečių pasekmių, todėl jas sunku ne tik apibrėžti, bet ir suvokti. Nei valdžios institucijos, nei mokslininkai, atsiradus naujoms rizikoms ir jos formoms, kurių neįmanoma kontroliuoti, apskaičiuoti ir išspręsti, nesugeba priimti atitinkamų sprendimų [2, p. 260, 264]. Taigi visų globalizacijos sukeltų padarinių kontrolė yra labai sudėtinga, tačiau jie turi įtakos visiems socialinio pasaulio aspektams [7, p. 74]. Šiam požiūriui pritaria ir J. Adams [1], teigdamas, kad prognozuoti rizikos galimus padarinius yra labai sunku.

Galima teigti, kad globalizacijos sukurtos rizikos sukelia daug neprognozuojamų ir nekontroliuojamų padarinių, todėl labai svarbu riziką valdyti. J. Adams išskiria tris rizikos valdymo rūšis [1]. Visi žmonės augdami ir bręsdami mokosi valdyti riziką ir modeliuoti „balansavimo veiksmą“ remdamiesi savo patirtimi. Pirmoji rizikos valdymo rūšis yra susijusi su sprendimais, susijusiais su išskylančia rizika, kuriuos už mažus vaikus, kūdikius priima suaugusieji. Vėliau vaikai augdami ir bręsdami tą riziką pradeda valdyti patys, kol galiausiai suauga ir tampa visiškai už ją atsakingi. Tai antroji valdymo rūšis. Trečioji rizikos valdymo rūšis – tai įvairūs valdžios sprendimai. Būtent trečioji rizikos valdymo forma ir yra svarbiausia šiame straipsnyje. Iš valdžios yra tikimasi pagrįstų sprendimų. Valdžios atsakomybė už priimamus sprendimus, susijusius su rizika, yra labai panaši į suaugusiųjų vaidmenį vaikų atžvilgiu [1, p. 13].

A. Giddens šalia rizikos valdymo idėjos išskiria „pasitikėjimo idėją“, kuri yra betarpiškai susijusi su kitais žmonėmis ir institucijomis [7, p. 623]. Pasak šio autoriaus, pasitikėjimas – tai kliovimasis „abstrakčiomis sistemomis“, pavyzdžiui, pasikliaujama organizacijomis, kurios reguliuoja ir reglamentuoja maisto produktų ir į juos dedamų maisto priedų bei GMP nepavojingumu ir pan. Pasitikima už maisto saugą atsakingomis institucijomis (Valstybine maisto ir veterinarijos tarnyba, Europos maisto saugos tarnyba ir kt.), taip pat Lietuvos ir užsienio mokslininkais, atliekančiais maisto priedų, pagardų ir kt. medžiagų ir gaminių poveikio žmonių sveikatai tyrimus.

Genetiškai modifikuotų organizmų rizikos valdymas yra svarbus valdžios uždavinys, todėl daugelis tos rizikos valdymo aspektų reglamentuoti įstatymais. Šiuose Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamos šios pagrindinės sąvokos:

- Genetiškai modifikuotas organizmas (toliau – GMO) – organizmas (išskyrus žmogų), kurio genetinė medžiaga yra taip pakeista ir įgijusi tokių savybių, kurios negalėtų atsirasti organizmui dauginantis natūraliu būdu [7].
- Genetiškai modifikuotas produktas – preparatas, kuris susideda iš genetiškai modifikuotų organizmų ar genetiškai modifikuotų organizmų kombinacijų ir kuris tiekiamas rinkai [9].
- Maisto priedai – medžiagos, kurios, paprastai nebūdamos maistas ar jo sudėtinės dalys, dedamos į maistą technologiniais tikslais jo tvarkymo proceso metu ir kurios pačios arba jų dalys tvarkymo proceso pabaigoje tampa arba tikėtina, kad tampa, sudėtine maisto dalimi [11].

Europos Sąjungoje leidžiama auginti genetiškai modifikuotas kultūras, nors siekiama išvengti netyčinio GMO atsiradimo tradicinėse ir ekologiškose kultūrose. Kaip teigiama 2010 m. liepos 13 d. *Europos Komisijos rekomendacijoje dėl nacionalinių sambūvio priemonių, kuriomis siekiama išvengti netyčinio GMO atsiradimo tradicinėse ir ekologiškose kultūrose, rengimo gairių* [10], GMO auginimas ES turi įtakos žemės ūkio produktų gamybos organizavimui. Viena vertus, atsiradus genetiškai modifikuotoms kultūroms genetiškai nemodifikuotose kultūrose, kyla klausimas, kaip galima užtikrinti augintojo galimybę rinktis skirtingų rūšių produktus. Iš esmės ūkininkams turėtų būti suteikta galimybė auginti pasirinktų rūšių žemės ūkio kultūras. Kita vertus, klausimas taip pat susijęs su vartotojo pasirinkimu. Siekiant suteikti Europos vartotojams galimybę rinktis tarp genetiškai modifikuotų ir genetiškai nemodifikuotų maisto produktų, neužtenka vien tik tinkamai veikiančios atsekamumo ir ženklavimo sistemos. Taip pat reikalingas žemės ūkio sektorius, kuris galėtų tiekti skirtingų rūšių produktus.

Europos Sąjungos leidimų auginti genetiškai modifikuotas kultūras išdavimo sistema grindžiama atsižvelgiant į mokslinius duomenis. Remiantis Direktyvoje 2001/18/EB ir Reglamente (EB) Nr. 1829/2009 nustatytais procedūromis, leidimas išleisti GMO į aplinką išduodamas, atlikus išsamų pavojaus sveikatai ir aplinkai vertinimą. Pavojaus vertinimo išvados gali būti tokios [12]:

- Nustatyta, kad neigiamo poveikio aplinkai arba sveikatai pavojaus neįmanoma valdyti – tokiu atveju leidimas neišduodamas.

- Nenustatytas joks neigiamo poveikio aplinkai arba sveikatai pavojus – tokiu atveju leidimas išduodamas nereikalaujant jokių papildomų priemonių, išskyrus tas, kurios konkrečiai nurodytos teisės aktuose.
- Nustatyti pavojai, tačiau juos galima valdyti atitinkamomis priemonėmis (pvz., fiziniu atskyrimu ir (arba) stebėseną) – tokiu atveju leidimas išduodamas, kartu nustatant prievolę įgyvendinti pavojaus aplinkai valdymo priemones.

Remiantis Reglamento (EB) Nr. 1829/2003 12 ir 24 straipsniais [12], būtinybė ženklinti netaikoma maisto produktams ir (arba) pašarams, kurių sudėtyje yra medžiagos, pagamintos iš GMO (jie sudaro ne daugiau kaip 0,9 proc. kiekvieno atskiro maisto sudedamosios dalies arba maisto produkto, susidedančio iš vienos sudedamosios dalies, arba pašarų ir kiekvieno pašarų produkto, iš kurio ji sudaryta, jei atsiradimas yra atsitiktinis arba techniškai neišvengiamas).

Tokios ženklinimo procedūros galioja ir Lietuvoje. Lietuvos Respublikos įstatymais siekiama reglamentuoti priedų, dedamų į maistą, kontrolę, sudaryti galimybę vartotojui gauti aiškia, tyrimais ir ekspertizėmis pagrįstą, išsamią informaciją apie priedų ir GMO buvimą maisto produktuose. Numatoma ateityje įteisinti nuostatą, kad į maistą bus galima dėti tik natūralios kilmės maisto priedus ir maistines medžiagas, o kitus priedus bus galima dėti tik išskirtiniais, technologiškai neišvengiamais atvejais.

Kontraversiškiems požiūriams naujųjų biotechnologijų atžvilgiu atsirasti didelę įtaką turi žiniasklaida. Tai ne tik vienas iš būdų, kuriuo atkreipiamas visuomenės dėmesys į šias biotechnologijas, bet ir svarbus veiksnys, formuojant socialines reikšmes apie GMP ir maisto priedus ir pateikiant jas visuomenei. Taigi, rengiant šį straipsnį, empiriškai buvo tiriama, kaip genetiškai modifikuotų ar maisto priedų turinčių produktų reglamentavimas atspindimas internetinėje žiniasklaidoje.

Genetiškai modifikuotų ir maisto priedų turinčių produktų reglamentavimo pateikimas visuomenei

Tyrimui atlikti buvo pasirinkti straipsniai, pateikiami internetiniuose naujienų portaluose, nes internetas kaip informacijos perteikimo būdas pasižymi horizontaliąja struktūra, kurioje kiekvienas asmuo yra informacijos kūrėjas ir vartotojas ir kiekvienas komunikacijos dalyvis gali susisiekti su bet kuriuo kitu dalyviu [19, p. 26].

GMP ir maisto priedų reglamentavimo analizei pasirinkti populiariausi naujienų internetiniai portalai. Remiantis *www.audience.lt* tinklalapiu buvo parinkti 3 skaitytojų lankomiausi internetiniai portalai: *Delfi.lt*, *Lrytas.lt* ir *Balsas.lt*.

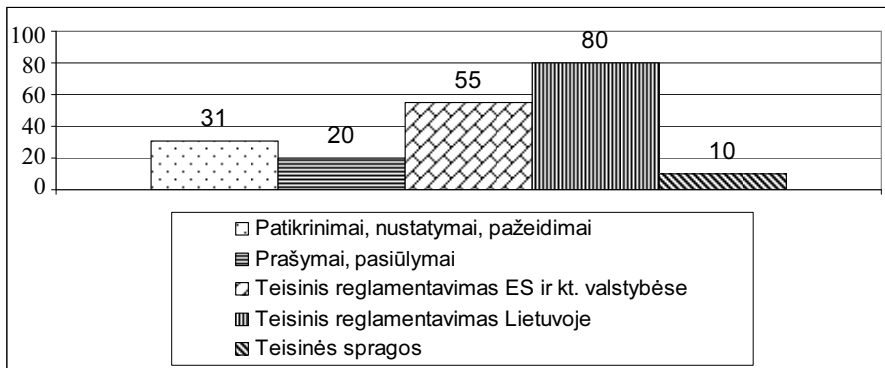
Tyrimui atrinkti trejų metų straipsniai. Tyrimui parinkti 2008 m., 2009 m. ir 2010 m. pirmieji trys mėnesiai (sausis, vasaris, kovas). Šis laikotarpis nėra GMP ir maisto priedų diskurso Lietuvos žiniasklaidoje pradžia ir pabaiga. Tai yra empiriškai tiriamo laikotarpio ribos.

Tyrimo pradžioje tekstų pradėta ieškoti pagal raktažodžius: *genetiškai modifikuoti produktai*, *genetiškai modifikuotas maistas*, *genetiškai modifikuoti organizmai*,

maisto priedai. Vėliau, atsižvelgiant į GMO ir maisto priedų žodžių junginių vartojimą tekstuose, tekstų atrankai išskirta dar 10 raktažodžių: *maisto priedai, konservantai, saldikliai, dažikliai, aromatą ir skonį stiprinančios medžiagos, glutamatas, emulsikliai, stabilizatoriai, tirštikliai, rūgštingumą reguliuojančios medžiagos*.

Pasirinkta tyrimo kategorija *GMO valdymas*, skiriamos 5 subkategorijos: 1) patikrinimai, nustatymai, pažeidimai; 2) prašymai, pasiūlymai; 3) teisinis reglamentavimas ES ir kt. valstybėse; 4) teisinis reglamentavimas Lietuvoje; 5) teisinės spragos. Valdymo kategorijai priskirta 196 originalių citatų. Citatų pasiskirstymas pagal nurodytas valdymo subkategorijas pateiktas 1 pav.

Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos internetiniuose naujienų portaluose daugiausia dėmesio skiriama GM valdymo teisiniam reglamentavimui Lietuvoje (80 citatų) ir teisiniam reglamentavimui ES ir kitose šalyse (55 citatos). Taip pat didelis dėmesys skiriamas maisto priedų turinčių produktų naudojimo kontrolei.

1 pav. Genetiškai modifikuotų organizmų reglamentavimui teikiama reikšmė žiniasklaidoje pagal naujienų internetiniuose portaluose pateikiamų citatų skaičių

Teisinis reglamentavimas apima įstatymus ir kitus teisės aktus, normas, leidimus ir kitus dokumentus, kurie susiję su nagrinėjama problema, šiuo atveju su genetiškai modifikuotais produktais ir maisto priedais. Kai kuriais atvejais teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir kitose šalyse ES nesiskiria, nes Lietuva priklauso ES, o ši numato visoms valstybėms narėms vienodus reikalavimus. Tai, pavyzdžiui, reikalavimai dėl produktų ženklinimo: ženklinimo etiketėse informacija vartotojams turi būti pateikta, jei produkte yra daugiau kaip 0,9 proc. GMO, taip pat privaloma nurodyti maisto produkto sudėtyje esančius priedus, kurie žymimi raide E. Produktai, turintys maisto priedų, gali būti ženklinami dvejopai, nes ES teisės aktai leidžia nurodyti maisto priedus produktų pakuotėse įvardijant jų grupės pavadinimą ir tarptautinį E kodą arba grupės pavadinimą kartu su konkrečios medžiagos pavadinimu.

Maisto priedai ribojami vaikams skirtuose produktuose: jų negalima dėti į kūdikiams ir mažiems vaikams skirtus maisto produktus, išskyrus kai kuriuos

konkrečius teisės aktuose nurodytus atvejus. Kita draudimų grupė riboja kai kurių GMP auginimą. Pavyzdžiui, internetiniame naujienų portale *Balsas.lt* esančiame straipsnyje buvo aprašomas draudimas auginti genetiškai modifikuotus kukurūzus MON 810 Vengrijoje ir T25 Austrijoje.

Aptariant Lietuvos teisinį reglamentavimą internetiniuose naujienų portaluose aptariamoms kelios temos.

Pirmoji tema – *įstatymais numatyti reikalavimai genetiškai modifikuotų produktų augintojams ir gamintojams, naudojančioms maisto priedus ruošiant įvairius produktus*. Pavyzdžiui, 2010 m. internetiniame naujienų portale *Delfi.lt* buvo aptariami genetiškai modifikuotų bulvių augintojams nustatyti reikalavimai: nuimant derlių laukuose nepalikti nė vienos bulvės, kad jų sėkla neišplistų; reikalavimai: apie GM augalų auginimą informuoti greta esančių valdų šeimininkus, laikytis nustatytų atstumų, palikti apsaugines juostas ir 5 km spinduliu esančius bitininkus. Jei sėklos išplinta į įprastų augalų laukus, šie turi būti auginami kaip genetiškai modifikuoti.

Antroji tema – *įvairi informacija apie produktų ženklimą*. Gausiai pateikiama reglamentuotų nurodymų, kaip tokie produktai turėtų būti žymimi. Pavyzdžiui, 2009 m. *Delfi.lt* buvo aptariama, kad ant kiekvienos etiketės turi būti aiškiai parašyta, jei produktas pagamintas iš žaliavos: kiaulienos, jautienos, paukštienos, kuriai auginti naudoti GMO. 2008 m. internetinio naujienų portalo *Balsas.lt* straipsnyje buvo pristatomi maisto produktuose esančių priedų ženklavimo būdai.

Trečioji svarbi tema – *genetiškai modifikuotų produktų kontrolė*, kuri atliekama tiek produktų, pagamintų šalies viduje, tiek ir produktų, importuojamų iš užsienio šalių. 2009 m. *Delfi.lt* straipsnyje buvo nagrinėjamos maisto papildų, importuojamų iš trečiųjų šalių, kontrolės sąlygos, nes pagal galiojančius teisės aktus ženklavimo etiketėse turi būti informacija apie jų sudėtyje esančius genetiškai modifikuotus organizmus jei tokie organizmai sudaro daugiau kaip 0,9 proc. maisto papildu. Tais pačiais metais šiame internetiniame naujienų portale esančiame straipsnyje buvo aptariamas saldainių mėginių tyrimas dėl genetiškai modifikuotų organizmų. 2008 m. *Balsas.lt* straipsnyje buvo aptariami įgyvendinti įstatymai ir normos, susijusios su vaikų mityba mokyklose, nes, įgyvendinus sveikatos apsaugos ministro patvirtintą normą, mokyklose turėtų nebekiti bulvių traškučių ir kitų riebaluose virtų gaminių, saldainių, konditerijos gaminių su kremu, šokoladu, nealkoholinių gėrimų su maisto priedais, gazuotų gėrimų, genetiškai modifikuoto maisto. Buvo akcentuota, kad situacija mokyklose keičiasi labai lėtai. Internetiniame naujienų portalo *Lrytas.lt* straipsnyje buvo pristatoma Nacionalinio maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo instituto Genetiškai modifikuotų organizmų skyriaus atlikta maisto papildų kontrolė, žymėjimas, gaminių laboratoriniai tyrimai ir pateiktos apibendrinančios išvados, kuriose teigiama, kad, atlikus tyrimus, *Hair/Skin/Nail* kapsulėse nustatyta daugiau nei 5 proc. genetiškai modifikuotų sojos produktų, nors apie tai nebuvo nurodyta nei ženklavimo etiketėse, nei kituose dokumentuose.

Dar viena, ketvirtoji, tema – *draudimai dėl genetiškai modifikuotų produktų sklaidos*. Respublikos piliečiams siekiama parodyti, kad Lietuvoje valdžios atstovai dirba ir atsakingi už visus šalies piliečius, todėl apgalvotai ir pagrįstai ne tik priima teigiamus sprendimus ir teikia leidimus, tačiau ir priima draudimus. Pavyzdžiui, 2010 m. *Delfi.lt* straipsnyje buvo aptariami atvejai, kai Lietuvos rinkoje buvo uždrausta platinti maisto produktus dėl nustatytų parazitų, pesticidų likučių, mikrobiologinės taršos, neleistinų maisto priedų, aflatoksinų, bendo(a)-pieno ir kt. produkto užteršimo.

Rasta 31 citata, susieta su pažeidimų subkategorija. 2010 m. *Delfi.lt* straipsnyje apibendrinant pasitaikančius pažeidimus buvo nurodyta, kad dažniausiai pasitaikantys pažeidimai yra šie: neatliekama maisto priedų apskaita, maisto priedai sveriami metrologiškai nepatikrintomis svarstyklėmis, pasibaigę maisto priedų tinkamumo vartoti terminai, naudojamų maisto priedų pavadinimai neįrašyti į produktų technologines korteles, neteisingai paženklininti maisto priedai produktų etiketėse.

Subkategorija, kurioje grupuojami įvairūs pareiškimai, prašymai ir pasiūlymai susiję su GMP ir maisto priedų valdymu, pirmiausia, apima prašymus iš GMO sukūrusių kompanijų leisti Lietuvoje atlikti bandymus, auginti modifikuotus augalus. Pavyzdžiui, 2009 m. *Delfi.lt* straipsnyje aptariama, kad „Monstanto“ vėl pateikė paraišką atlikti genetiškai modifikuotų kukurūzų NK 603 lauko bandymus; BASF kompanijos atstovai Aplinkos ministerijai pateikė prašymą leisti Lietuvoje auginti eksperimentinius genetiškai modifikuotus rapsus. Pateikiami pasiūlymai dėl visuomenės informavimo kompanijų sukūrimo, ES direktyvų keitimo ir leidimo valstybėms pačioms spręsti, ar apriboti, ar neribotam laikui uždrausti, ar kitaip reguliuoti GMO auginimą savo teritorijoje. Lietuvoje pateikiami pasiūlymai uždrausti įvežti ir išleisti į aplinką GMO, siūloma skelbti moratoriumą, valgiaraščiuose ir reklamoje pateikti informaciją apie patiekalus, kuriems naudojami genetiškai modifikuoti produktai. Taip pat labai svarbios siūlomos sankcijos, baudos už teisinių reglamentų nesilaikymą. Pavyzdžiui, 2009 m. *Delfi.lt* straipsnyje pateikiama, kad Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija siūlo pažeidusius teisės aktų, reglamentuojančių genetiškai modifikuotų organizmų ar genetiškai modifikuotų produktų naudojimą, ženklinimą, įvežimą ir išvežimą, reikalavimus, bausti nuo 1 000 iki 4 000 litų bauda.

Pastebimos teisinės spragos, kad GMO ženklinimas nėra privalomas, teisės aktais nereglamentuojamas, kad nėra ženklinama gyvulių, kurie buvo šeriami GM pašarais, mėsa. Kaip teigiama 2010 m. *Delfi.lt* straipsnyje, remiantis reglamentu, ženklinti mėsą, pieną ar kiaušinius, gautus iš GMO šertų gyvūnų, nebūtina. Taip pat teisės aktai nereglamentuoja pardavinėti GM produktų atskirai nuo kitų.

Straipsniuose taip pat dažni su informacijos trūkumu, apie GMP ir maisto priedus susiję skundai, pasiūlymai ir reikalavimai. Pažymima, kad trūksta profesionalių tyrimų. Pavyzdžiui, 2008 m. *Delfi.lt* straipsnyje akcentuojama problema, kad ne visi priedai ištyrinėti, pavyzdžiui, saldikliai, dirbtiniai cukraus pakaitalai: sorbitas (E 420), aspartamas (E 951), sacharinas (E 954) ir kt.

Internetiniuose naujienų portaluose paskelbtuose straipsniuose akcentuojamas visuomenės švietimas: visuomenei būtina skleisti žinias, nes šiuo metu pirkėjai yra išnaudojami ir valdžia bei gamintojai piktnaudžiauja padėtimi, kad Lietuvos žmonėms trūksta patiki-mos informacijos tiek apie GMP, tiek apie maisto priedus. Dažnai pasitaiko skundų ir dėl netikslaus arba klaidingo GM ir maisto priedų turinčių produktų žymėjimo: nesuprantami sutrumpinimai, smulkus šriftas, neįskaitomas tekstas.

Išvados

1. Genetiškai modifikuotų organizmų rizikos valdymas yra svarbi valdžios problema. Dėl biotechnologijų revoliucijos atsirado prielaidos sukurti naujus maisto produktus ir juos įdiegti maisto pramonėje. Teigiama, kad tai turės teigiamą įtaką visuomenės sveikatai, žmonių mitybai, gyvenimo trukmei ir kt. Tačiau esama ir kitokių nuomonių: toks požiūris kelia daug abejonių, nes visuomenė vis dažniau tampa priklausoma ir pavaldi savo pačių sukurtoms technologijoms.

2. Dėl žmonių sukurtų biotechnogeninių rizikų, susietų su GMP ir maisto priedų vartojimu, kyla visuomenės susirūpinimas, nes biotechnologijos yra naujos ir valdžios institucijos nėra pasirengusios efektyviai valdyti tų technologijų sukurtų produktų sklaidos.

3. Lietuvos Respublikos įstatymais siekiama reglamentuoti priedų, dedamų į maistą, kontrolę, sudaryti galimybę vartotojui gauti aiškia, tyrimais ir ekspertizėmis pagrįstą, išsamią informaciją apie priedų ir genetiškai modifikuotų organizmų buvimą maisto produktuose. Tobulinant tų produktų sklaidos teisinį reglamentavimą, tam tikrą poveikį turi ir internetinė žiniasklaida.

4. Galiojantys GMO sklaidą reglamentuojantys teisės aktai, priimami sprendimai, taikomos sankcijos už pažeidimus aptariamai Lietuvos internetiniuose naujienų portaluose. Didžiausias dėmesys skiriamas teisiniam reglamentavimui. Taip pat dažnai dėmesys atkreipiamas į GMO sklaidos valdymo pažeidimus (dažniausiai pažeidimai siejami su neleistinų GM augalų rūšių importu, klaidinančiu arba netinkamu GM ar maisto priedų turinčių maisto produktų žymėjimu), institucijų nekompetencija, būtinumą plėtoti visuomenės švietimą.

Literatūra

1. Adams J. *Rizika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001.
2. Baločkaitė R., Rinkevičius L. Branduolinės energetikos diskursai Lietuvos žiniasklaidoje ir viešojoje nuomonėje: nuostatų takoskyros ir „kalbančiųjų klasės“ formavimasis rizikos visuomenėje. *Filosofija. Sociologija*, 2009, Nr. 4, p. 259-270.
3. Balžekienė A. *Socialinis branduolinės rizikos suvokimas: teorinės išvalgos ir jų refleksija Lietuvos visuomenės požiūriuose į Ignalinos AE*. Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2006.
4. Beck, U. *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications, 1992.
5. Butkevičienė E., Rimitė A. Lietuvos visuomenės požiūriai į genetiškai modifikuotus organizmus: viešosios nuomonės ir žiniasklaidos analizė. *Filosofija. Sociologija*, 2009, Nr. 4, p. 271–282.

6. Caporale, C., Bauzon, S. *Public Understandings of Genetics: A Cross-cultural Ethnographic Study of the Relationship between New Genetics and Social Identity*. Public Understanding of Genetics (PUG) and the Media in Europe. Research Report D7.3. Work Package 7, 2003.
7. Giddens, A. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.
8. Juraitė K., Telešienė A. Ekologinės rizikos diskursas žiniasklaidoje: tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos. *Filosofija. Sociologija*, 2009, Nr. 4, p. 227–236.
9. *Komisijos rekomendacija dėl nacionalinių sambūvio priemonių, kuriomis siekiama išvengti netyčinio GMO atsiradimo tradicinėse ir ekologiškose kultūrose, rengimo gairių*, 2010.
10. Lietuvos genetiškai modifikuotų organizmų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 56-1976.
11. Lietuvos Respublikos maisto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 32-893.
12. Reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų leidimų išdavimo procedūros.
13. Renn, O. *Risk Governance. Coping with Uncertainty in a Complex World*. London: Earthscan, 2008.
14. Rimaitė A. *Genetiškai modifikuotų organizmų diskurso formavimasis Lietuvos žiniasklaidoje*. Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2009.
15. Rimaitė A., Rinkevičius L. Genetiškai modifikuotų organizmų diskurso formavimasis Lietuvos žiniasklaidoje. *Filosofija. Sociologija*, 2008, Nr. 4, p. 93–101.
16. Rimaitė A., Rinkevičius L. Sociokultūrinis rizikos suvokimo konstravimas: teoriniai požiūriai ir jų taikymas tiriant viešąjį diskursą dėl genetiškai modifikuotų organizmų. *Filosofija. Sociologija*, 2008, Nr. 2, p. 86–96.
17. *Rizikos suvokimas, viešoji komunikacija ir inovatyvus valdymas žinių visuomenėje*. Projekto baigiamoji ataskaita. Kaunas, 2009. <http://www.rinova.ktu.lt/RinovaFiles/rinova2009.pdf> [2011-06-20].
18. Urniežius R. *Rizika*. Vilnius: Mintis, 2001.
19. Visuomenės informavimo demokratinės kultūrinės plėtros gairės ir 2006 metų veiklos ataskaita. 2005–2006 metų analitinė apžvalga. 2007. <http://www3.lrs.lt/doc2/EXTQUH YO.DOC> [2011-06-20].

Eglė Butkevičienė, Dignė Pikelytė

Regulation of Products Containing GMO and Food Additives

Summary

Genetically modified products and food additives are the new biotechnology that could be understood as one of the symbols of modern society representing a controversial nature. The use of genetically modified products and food additives in food production can help solving the food shortage in the world, improve food taste, but at the same time they create new global environmental as well as human health threats. The goal of the article is to analyze regulation of genetically modified products and products containing food additives in Lithuania. Existing regulations, legislation, decisions and penalties for violations are subjects discussed in Lithuanian internet news portals. The greatest attention

is paid to the legal regulation. The attention is also often focussed on the management of GMOs (usually associated with illegal importation of genetically modified plants and misleading or inappropriate labelling of genetically modified food or food containing additives), institutional incompetence, and the need for public education.

Eglė Butkevičienė – Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Sociologijos katedros docentė, socialinių mokslų daktarė.

E. paštas: egle.butkeviciene@ktu.lt

Dignė Pikelytė – Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Sociologijos katedros magistrantė.

E. paštas: digne.pikelyte@stud.ktu.lt

Eglė Butkevičienė, Doctor of Social Sciences, is an Associate Professor at the Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Kaunas University of Technology.

E-mail: egle.butkeviciene@ktu.lt

Dignė Pikelytė is a Master student at the Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Kaunas University of Technology.

E-mail: digne.pikelyte@stud.ktu.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. liepos mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2011 m. rugsėjo mėn.